

Анафієва Е.Р.

ДИДАКТИЧНІ ЗАСАДИ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У ШКОЛАХ З КРИМСЬКОТАТАРСЬКОЮ МОВОЮ НАВЧАННЯ

Анотація. Розробка та опис дидактичних основ навчання української мови у школах з кримськотатарською мовою навчання передбачає виділення дидактичних принципів, відбір методів, прийомів та засобів навчання. Автор описує принципи навчання української мови. У статті розкрито загальнодидактичні принципи: наочності, посильності, міцності, свідомості, науковості, активності, виховуючого навчання, індивідуалізації, доступності, систематичності та послідовності, колективності, проблемності, розвиваючого навчання, а також специфічні методичні принципи навчання.

Ключові слова: українська мова, школа з кримськотатарською мовою навчання, дидактичні засади.

Аннотация. Разработка и описание дидактических основ обучения украинскому языку в школах с крымскотатарским языком обучения предусматривает отбор дидактических принципов, отбор методов, приемов и средств обучения. В статье раскрыты общедидактические принципы: наглядности, посильности, прочности, сознательности, научности, активности, воспитывающего обучения, индивидуализации, доступности, систематичности и последовательности, коллективности, проблемности, развивающего обучения, а также специфические методические принципы обучения.

Ключевые слова: украинский язык, школа с крымскотатарским языком обучения, дидактические основы.

Summary. In the article didactic basics of training in Ukrainian at schools with the Crimean Tatar language of training are considered. The principles of training in Ukrainian are described. The principle of consciousness means that learning is successful if the student understands the meaning of what is taught, not repeating the new material mechanically. In the teaching of the Ukrainian language, he foresees the creation of awareness about the features sound pronunciation words sound structure of speech. You must make a focused selection of academic language and speech material, which ensures the development of cognitive abilities of students. The principle of mind training is implemented throughout the organization - from understanding the rules of action to its automatic execution, formation of separate elements of their association. The principle of strength in language learning is of particular importance as mastering the language associated with the accumulation of assimilated speech and speech material. To make a speech communication memory student must refrain a number of lexical items, speech samples, phrases and so on. The principle of consciousness means that learning is successful if the student understands the meaning of what is taught, not repeating the new material mechanically. In the teaching of the Ukrainian language, he foresees the creation of awareness about the features sound pronunciation words sound structure of speech.

Keywords: Ukrainian language, schools with Ukrainian language of training, didactic basics.

Актуальність дослідження. Розробка та опис дидактичних основ навчання української мови у школах з кримськотатарською мовою навчання передбачає виділення дидактичних принципів, відбір методів, прийомів та засобів навчання.

Побудова навчання на основі дидактичних принципів – важлива умова його успішності. "Принцип (від лат. слова *principium* – основа, першооснова) – ідея, що керує, основне правило, основна вимога до діяльності і поведіння, що виходить із встановлених наукою закономірностей. Принципами педагогічного процесу називають визначену систему вихідних, основних вимог до навчання і виховання, виконання яких забезпечує необхідну ефективність рішення задач всебічного, гармонійного розвитку особистості" [3, с. 43].

Мета статті – розкрити принципи навчання української мови у школах з кримськотатарською мовою навчання.

Виклад основного матеріалу. М.М. Скаткін стверджував, що "принципи навчання – основні нормативні положення, якими варто керуватися, щоб навчання було ефективним" [2, с. 48].

Розробкою дидактичних принципів навчання займаються сучасні українські вчені, такі як О.Я. Савченко, А.І. Кузьмінський, Н.П. Волкова, В.І. Лозова, О.В. Скрипченко, Н.Е. Мойсеюк, О.М. Степанов, М.М. Фіцула, П.М. Щербань, В.В. Ягулов та ін.

Як відомо, виділяють загальнодидактичні і специфічні методичні принципи навчання. До загальнодидактичних принципів відносять *принципи наочності, посильності, міцності, свідомості, науковості, активності, виховуючого навчання, індивідуалізації, доступності, систематичності та послідовності, колективності, проблемності, розвиваючого навчання.*

Принцип наочності передбачає використання словесної (слово вчителя або учня), зображувальної (ілюстрація, предметна картка, малюнок тощо), абстрактно-символічної (звукова схема слова) наочності.

Розрізняють слухову і зорову наочність. Забезпечення учнів у процесі навчання слуховою наочністю необхідно для формування мовленнєвих механізмів, оскільки мовлення – це передусім звукова матерія, яка фіксується письмовим кодом. Слухова наочність у процесі оволодіння другою мовою невід'ємно пов'язана із зоровою. Зорова наочність у роботі з молодшими школярами може виступати у формі малюнків, фотографій, схем тощо. Деякі засоби, наприклад, кінофільм, відеофільм, театральна вистава об'єднують слухову і зорову наочність.

Наочність, особливо слухова, відіграє першорядну роль у навчанні мови в багатомовному середовищі.

Принцип посильності у навчанні мови передбачає ретельний відбір навчального матеріалу і видів вправ з цим матеріалом з урахуванням рівня підготовки учнів. Завдання, що ставляться перед учнями, повинні бути їм зрозумілими. На посильність виконання завдань можуть впливати обсяг матеріалу, темп виконання завдання, невідповідність реальних умінь учнів тим, які необхідні для виконання завдань. Посильність означає відповідність рівня готовності учнів до виконання завдання ступеню складності цього завдання.

Принцип міцності у навчанні мови набуває особливого значення, оскільки опанування мови пов'язане з накопиченням засвоєного мовного та мовленнєвого матеріалу. Для здійснення мовленнєвої комунікації в пам'яті учня повинна утримуватись певна кількість лексичних одиниць, мовленнєвих зразків, словосполучень тощо.

Принцип свідомості означає, що навчання проходить успішніше, якщо учень добре розуміє зміст того, що вчить, а не повторює новий матеріал механічно. У навчанні української мови він передбачає формування усвідомленості про особливості звучання, вимови слова, звукового складу слова тощо. Для цього необхідно здійснювати цілеспрямований відбір навчального мовного та мовленнєвого матеріалу, який забезпечує розвиток пізнавальних здібностей учнів. Принцип свідомості реалізується усією організацією навчання – від усвідомлення правил виконання дії до її автоматизованого виконання, від формування окремих елементів діяльності до їх об'єднання.

Принцип науковості навчання означає, що учням пропонуються для засвоєння надійно обґрунтовані в сучасній науці положення. Стосовно теми нашого дослідження цей принцип, зокрема, передбачає застосування зіставного аналізу мовного матеріалу української та кримськотатарської мов.

Принцип активності у навчанні мови передбачає мовленнєво-розумову активність учнів в оволодінні мовленнєвою діяльністю. Цей принцип має особливе значення для правильної організації навчання вимови, оскільки оволодіння мовою можливе лише за умови активної навчальної діяльності кожного учня. Цього можна досягти шляхом застосування на уроці української мови роботи в парах та групах.

Принцип індивідуалізації реалізується у навчальному процесі з мови шляхом урахування індивідуально-психологічних особливостей учня, які значно впливають на успішність оволодіння мовленнєвою діяльністю. Отже для реалізації принципу індивідуалізації необхідно визначити індивідуально-психологічні особливості учнів і враховувати їх у навчанні мови.

Принцип виховуючого навчання мови реалізується у такій організації навчального процесу, який забезпечує учням можливість проявити себе як особистість, отримати гармонійний і всебічний розвиток свого соціального статусу, удосконалити свої здібності, сформувати пізнавальні мотиви як домінуючі в навчальній діяльності. Належна організація навчального процесу забезпечує формування в учнів позитивних рис характеру (доброзичливості, толерантності, колективізму, активності, працьовитості тощо), вольових якостей. Робота з різноманітним навчальним матеріалом допомагає виховувати почуття поваги, відповідальності, доброти, справедливості, співчуття, культури спілкування, прийнятої в сучасному цивілізованому світі, ціннісних орієнтацій, позитивного ставлення не лише до рідної, а й до інших мов, до культури народів, які розмовляють цими мовами.

Окрім загальнодидактичних принципів, виділяють ще й методичні принципи (за Л.П. Федоренко): *принцип уваги до матерії мови; принцип розуміння мовних явищ; принцип оцінки виразності мовлення; принцип розвитку чуття мови.* До методичних принципів також належать *принципи домінуючої ролі вправ, комунікативності, взаємопов'язаного навчання видів мовленнєвої діяльності, урахування рідної мови, імітаційний принцип оволодіння мовою, принцип апроксимації.*

Принцип уваги до матерії мови особливо важливий для формування орфоепічних навичок. Він виявляється, зокрема, у розвитку уміння чути особливості вимови, у відпрацюванні рухів мовного апарату, необхідних для вимови звуків української мови. "Тренування органів мовлення є закономірністю засвоєння звуків мови, воно необхідне для удосконалювання вимовних навичок" [4, с. 19], наприклад, [дж], [ц], [дз].

Принцип розуміння мовних явищ також є необхідним для роботи над вимовою. Важливою ознакою такого розуміння є те, що дитина може "розділити у своїй свідомості саму мову і те, що з її допомогою можна висловити" [4, с. 23]. Застосування цього принципу передбачає виконання вправ на диференціацію (розпізнавання на слух) звуків як таких мовних одиниць, які виконують смислорозрізнавальну роль або визначають нормативність вимови, уміння учня співвідносити слово, словосполучення, речення з певним явищем дійсності.

Наступним є принцип оцінки виразності мовлення. Під цим принципом розуміється спосіб оформлення мовлення з огляду не лише на інформаційну функцію мовних одиниць, а й на їхню виразність. Реалізація цього принципу в опрацюванні фонетичного матеріалу передбачає розвиток в учнів уміння чути, оцінювати милозвучність, виразність вірша, наприклад, вловлювати на слух рими, повтори певних звуків тощо. Увага до виразних можливостей досліджуваного тексту, на думку Л. П. Федоренко, "неминуче викликає в учнів інтерес і до змістовного – фонетичній і граматичній його стороні" [4, с. 30].

Принцип розвитку чуття мови полягає не лише у свідомому засвоєнні учнями норм літературної мови, але й у розвитку "неусвідомленого уміння (навички) безпомилково додержуватись норм мови" [4, с. 35], відрізнити правильне, доречне від того, що не відповідає нормі.

Принцип значної ролі ігрової діяльності у навчанні, використання ігрових методик відповідає психологічним особливостям дітей молодшого шкільного віку; він важливий і для формування вимовних навичок.

Принцип домінуючої ролі вправ передбачає таку організацію навчальної діяльності учнів, коли переважна частина уроку присвячена вправлянням тих, хто навчається. Це дає можливість успішно формувати необхідні навички та вміння.

Принцип комунікативності диктує необхідність побудови процесу навчання мови як моделі процесу реальної комунікації (Ю.І. Пассов). Модель має зберігати усі найсуттєвіші риси об'єкта, що моделюється. Для процесу спілкування – це вмотивований характер мовленнєвих дій як учителя, так і учнів. Комунікативні ситуації, що використовуються у навчанні мови, мають моделювати типові ситуації

реального життя у відповідній сфері спілкування. Принцип комунікативності зумовлює добір мовного та мовленнєвого матеріалу, характер вправ, методів та прийомів навчання.

Принцип взаємопов'язаного розвитку видів мовленнєвої діяльності дозволяє забезпечити навчання, наблизивши його до реального життя, в якому спілкування відбувається в різних видах мовленнєвої діяльності. Кожний з цих видів має власні психологічні механізми, і паралельно існують спільні психологічні механізми, притаманні усім видам мовленнєвої діяльності. Стосовно нашого дослідження, то слід мати на увазі взаємозв'язок таких видів мовленнєвої діяльності як слухання та говоріння, що важливо і для роботи над вимовою.

Особливо важливим для роботи у багатомовному середовищі Криму є принцип урахування рідної мови. Вважаємо, що цей принцип доцільно розширити і говорити про урахування тих мов, що одночасно вивчаються у школі, та тих мов, які поширені у тому регіоні, в якому діє певна школа. Такий підхід дає можливість спрогнозувати особливості навчання кожної з мов, допомагає визначити структуру мовленнєвих операцій і вирішити, де є можливим перенесення або коригування чи формування нових навичок і вмінь, зокрема, виявити труднощі у формуванні вимовних навичок.

Принцип апроксимації, тобто наближення до правильної вимови, визначає вимоги до вимови учнів, застерігає від їх завищення. Апроксимована вимова – це така вимова, в якій, як і в літературній вимові, відсутні фонологічні помилки, але яка, на відміну від літературної вимови, допускає певні нефонологічні помилки, тобто такі, що не заважають розуміти усні висловлювання та прочитане вголос цією мовою.

Імітативний принцип оволодіння мовою полягає в тому, що дитина засвоює від дорослого готові мовленнєві зразки, виділяє за аналогією граматичні конструкції, багаторазово їх повторює. Активність дитини в оволодінні мовленням, згідно з імітативною теорією, зводиться до наслідувальної активності. Про це пише і Гудзик І. П.: „Основним прийомом у формуванні орфоепічних навичок на першому етапі навчання є імітація (наслідування)” [1, с. 276]. Однак не слід зупинятися лише на імітації. „У навчанні школярів ... літературної вимови, крім імітації, велике значення має розвиток вміння чути звуки, які складають слово, усвідомлювати їх особливості, тобто розвиток мовленнєвого слуху” [1, с. 276]. Розраховуючи тільки на імітацію та мовленнєвий слух, не можна сформувати стійких навичок вимови. Учень не набуває вміння вільно керувати своїм мовним апаратом для усвідомленого творення засвоюваного звука. Насправді засвоєння мови відбувається не тільки і не стільки в результаті простого повторення. Це процес творчий, коли дитина на основі готових форм, запозичених з мови дорослих, пошуку зв'язків, правил, відносин між елементами мови, будує свої висловлення.

Висновки. Таким чином, можна зробити висновок, що перелічені принципи взаємопов'язані. Звичайно, реалізація кожного з них окремо не може не привести до певного підвищення ефективності навчання української мови, але запровадження усієї методичної системи в цілому є значно ефективнішим.

Джерела та література:

1. Гудзик И. Ф. Формирование и развитие речевых умений // В кн. Навчання в 2 класі чотирирічної початкової школи: Українська мова. Читання. Русский язык/ Білецька М.А., Вашуленко М. С., Скрипченко Н. Ф. та ін.: Навч.-метод. посібник. – К.: Освіта, 1992. – 414 с. – (Учителю початкових класів). – Мова укр. і рос.
2. Дидактика средней школы / Под ред. М. Н. Скаткина. – М.: Просвещение, 1982. – 319 с.
3. Педагогика / Под ред. Ю. К. Бабанского. – 2-е изд. – М.: Просвещение, 1988. – 479 с.
4. Федоренко Л. П. Принципы обучения русскому языку / Людмила Петровна Федоренко. – М.: Просвещение, 1973. – 160 с.

Верник О.А., Неловкина Берналь Е.А.

УДК [373.016:82]:7.02

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ РАЗЛИЧНЫХ ВИДОВ ИСКУССТВ НА ЗАНЯТИЯХ ПО РАЗВИТИЮ РЕЧИ СТУДЕНТОВ-ИНОСТРАНЦЕВ

***Аннотация.** В статье рассмотрены возможности использования взаимодействия различных видов искусств на занятиях по развитию речи студентов-иностранцев. Предложенный авторами статьи подход способствует личностному развитию творческого воображения и творческого потенциала студентов-иностранцев, позволяет расширить кругозор учащихся, органично осуществить процесс их эстетического воспитания. В статье рассматривались возможности использования произведений А.С. Пушкина в рамках заданного полихудожественного метода.*

***Ключевые слова:** взаимодействие искусств, полихудожественный подход, развитие речи, творческое воображение, эстетическое воспитание.*

***Анотация.** У статті розглянуті можливості використання взаємодії різних видів мистецтв на заняттях з розвитку мовлення студентів-іноземців. Запропонований авторами підхід сприяє особистісному розвитку творчої уяви та творчого потенціалу студентів-іноземців, дозволяє розширити світосприйняття учнів, органічно здійснити процес їх естетичного виховання. У статті розглядалися можливості використання творів А.С. Пушкіна в рамках поліхудожнього методу.*

***Ключові слова:** взаємодія мистецтв, поліхудожній підхід, розвиток мовлення, творча уява, естетичне виховання.*

***Summary.** The possibilities of the use of the interaction of various forms of art in the classroom for the development of speech foreign students. In the classroom, using the interaction of art to trace the inner relationship of speech, sound, color, space, gesture. Researchers concerned with the development of polyart*